

BOGUMIŁ PAWŁOWSKI

IVO HORVAT (1897—1963)

Dnia 24 kwietnia 1963 zmarł w Zagrzebiu po długiej chorobie prof. dr Ivo Horvat, jeden z najwybitniejszych współczesnych botaników, świetny znawca roślinności Półwyspu Bałkańskiego.

Urodził się 7. X. 1897 r. w miejscowości Čazma w Kroacji. Po ukończeniu gimnazjum klasycznego w Zagrzebiu studiował nauki przyrodnicze na Wydziale Filozoficznym tamtejszego uniwersytetu, uzyskując w r. 1920 stopień doktora. Z uniwersytetem zagrzebskim związany był odtąd przez całe życie. Był kolejno asystentem, adiunktem, od r. 1927 docentem, od r. 1933 profesorem nadzwyczajnym w Instytucie Botanicznym na Wydziale Filozoficznym. Od 1. I. 1940 do 16. VIII. 1945 był jako profesor zwyczajny i następca prof. Vouka kierownikiem tegoż Instytutu wraz z Ogrodem Botanicznym. Od roku 1947 aż do śmierci był profesorem zwyczajnym i kierownikiem Katedry Botaniki na Wydziale Weterynarii Uniwersytetu w Zagrzebiu.

Działalność naukowa I. Horvata obejmuje szeroki zakres — od florystyki i systematyki roślin poprzez fitosocjologię i geografę roślin aż po zagadnienia botaniczne związane z weterynarią.

Zaczął od systematyki i filogenii paproci w oparciu o gruntowne morfologiczne i anatomiczne badania tak gametofitu, jak i sporofitu. Te zagadnienia są przedmiotem 6 prac, ogłoszonych w latach 1921—1927. Jedną, dość obszerną pracę florystyczną (1932) poświęcił mszakom Kroacji.

Główną wszakże dziedziną zainteresowań Ivo Horvata była socjologia roślin. Pierwszą pracę z tego zakresu, o roślinności gór Ličska Plješevica, ogłosił w r. 1925. Znakomite opracowanie wysokogórskich zespołów roślinnych gór kroackich, wypełniające dwie obszerne prace (1930 i 1931), postawiło autora w rzędzie najwybitniejszych fitosocjologów. Odtąd bez przerwy, aż do śmierci, pracował na tym polu, obejmując swymi badaniami coraz to dalsze części Jugosławii: Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Macedonię, rozciągając badania w r. 1936 na Bułgarię, a w r. 1961 na Grecję.

Ivo Horvat przyłączył się od początku zdecydowanie do Braun-Blanquetowskiego kierunku w fitosocjologii i stał się wkrótce jednym z jego filarów. Był pierwszym fitosocjologiem w południowo-wschodniej Europie. Dzięki niemu Jugosławia należy do tych państw, gdzie nowoczesna fitosocjologia najwcześniej się przyjęła i gdzie najwięcej w tej dziedzinie zrobiono.

Bogactwo, różnorodność i odrębność florystyczna krajów bałkańskich znalazły wyraz w tym, że prawie wszystkie wyróżnione przez I. Horvata jednostki fitosocjologiczne trzeba było opisać jak nowe zespoły (asocjacje) roślinne, a w dużej mierze nawet jako osobne związki i rzędy zespołów.

Pragnąc, by socjologia roślin przyczyniała się w jak największej mierze do rozwiązywania zagadnień praktycznych, zwracał Horvat szczególną uwagę na te grupy zbiorowisk roślinnych, które mają największe znaczenie gospodarcze. Zbiorowiskom leśnym poświęcił kilka obszerniejszych prac, dając w nich syntetyczne ujęcie zespołów leśnych Kroacji (1938) i całej Jugosławii (1950), a także zespołów termofilnych lasów dębowych i sosnowych południowo-wschodniej Europy (1959). Prace te, a bardziej jeszcze osobiste kontakty prof. Horvata z leśnikami, wśród których znalazł swych najlepszych i najbardziej oddanych współpracowników, wywarły wielki wpływ na leśnictwo jugosłowiańskie.

Bardzo znacznej części swoich materiałów fitosocjologicznych nie zdołał Horvat opracować syntetycznie. Dotyczy to zwłaszcza wysokogórskich zespołów roślinnych Bośni, Hercegowiny, Czarnogóry i Macedonii. Wyniki swych wieloletnich badań nad nimi ogłaszał tylko w formie krótkich, wstępnych doniesień, z wyróżnieniem asocjacji, związków i rzędów, ale bez zdjęć i tabel fitosocjologicznych, które pozostały w notatkach i rękopisach nie opracowanych definitywnie. Główną tego przyczyną były ciężkie koleje życia, jakie Horvat przechodził w ostatnich kilkunastu latach. Prof. Vouk, objąwszy w r. 1945. ponownie kierownictwo zagrzebskiego Instytutu Botanicznego, nie dopuszczał Horvata przez 12 lat nie tylko do biblioteki i zbiorów Instytutu, ale i do jego własnego zielnika. Zwrócił mu go dopiero następca Vouka, prof. S. Horvatić. Nie starczyło już jednak czasu na jego opracowanie. Ivo Horvat, podobnie jak sam Braun-Blanquet, uważał drobiazgowo dokładne listy florystyczne za podstawę wyróżniania zespołów i innych jednostek fitosocjologicznych. Był świetnym florystą i jednym z najlepszych znawców flory bałkańskiej, jednakże bez systematycznego opracowania zebranych roślin nie mógł wykończyć opracowania fitosocjologicznego zbadanych przez siebie terenów.

Opierając wyróżnienie jednostek fitosocjologicznych na podstawie florystycznej, śledził Horvat jednocześnie ich związek z czynnikami klimatycznymi i edaficznymi, przykładając wielką wagę do badań siedliska. Badania, podjęte z jego inicjatywy przez jugosłowiańskich leśników-fitosocjologów, wykazały wybitne różnice w produkcji masy drewna tych samych gatunków drzew w różnych zespołach leśnych, rezultat o doniosłym znaczeniu gospodarczym.

Horvat jest autorem pierwszego na terenie południowo-wschodniej Europy podręcznika fitosocjologii, wydanego w r. 1949 pod tytułem: «Nauka o biljnim zajednicama» (Nauka o zbiorowiskach roślinnych).

W r. 1950 podjął Horvat przy współpracy młodych kroackich leśników, których wykształcił w zakresie fitosocjologii, opracowanie szczegółowej mapy fitosocjologicznej przymorskich terenów zachodniej Kroacji z masywami górskimi Risnjak i Hrvatski Snježnik. Rezultatem paroletnich, niezmiernie mozolnych badań, wymagających, obok przygotowania botanicznego i kartograficznego, ogromnego wysiłku fizycznego, są 4 mapy fitosocjologiczne w dużej podziałce (1954, 1957). Dokładność i ścisłość rysunku, konsekwentny, a miły dla oka dobór kolorów i znaków, w oparciu o znakomicie wyróżnione zespoły roślinne, sprawiają, że mapy te należą do czołowych osiągnięć współczesnej kartografii fitosocjologicznej.

Ivo Horvat

Badając tereny, nieraz słabo znane pod względem botanicznym, dokonał Horvat licznych interesujących odkryć florystycznych. Tylko część z nich opublikował, m. i. kilka nowych gatunków rodzaju *Iris*. (Horvat I. i M. 1947, 1962). Przeważna część, dotąd nieogłoszona, w tym na pewno niejeden nowy gatunek, kryje się w jego zielnikach i notatkach.

Rozmieszczenie różnych elementów flory (Horvat 1929, 1953) oraz zespołów i wyższych jednostek fitosocjologicznych służyło Horvatowi za podstawę do wyróżnienia na Półwyspie Bałkańskim stref roślinności i wielkich krain geobotanicznych,

w ścisłym powiązaniu z warunkami klimatu współczesnego i dawniejszych okresów, oraz z historią rozwoju szaty roślinnej. Tym zagadnieniom poświęcił kilka krótkich, lecz szczególnie doniosłych prac (1954, 1959, 1962a, 1962b). Sprawy te miały być szeroko omówione w wielkim dziele o roślinności południowo-wschodniej Europy, nad którym pracował w ciągu 10 ostatnich lat życia. Niestety, zdołał wykończyć tylko jego część pierwszą (planowane i zaczęte były dwie dalsze).

Charakter prac prof. Horvata sprawił, że interesował się on żywo sprawami ochrony przyrody, poświęcając im szereg artykułów. Utworzenie narodowego parku «Risnjak» jest w dużej mierze jego zasługą.

Ivo Horvat odbył liczne zagraniczne podróże naukowe w celu przeprowadzenia badań terenowych lub wzięcia udziału w międzynarodowych zjazdach i wycieczkach botanicznych. Był w Czechosłowacji, Szwajcarii, Francji, Rumunii, Bułgarii, Polsce, Holandii, Niemczech, Grecji, Austrii, Finlandii i Norwegii. Parokrotnie był zapraszany przez zagraniczne uniwersytety lub instytuty naukowe do prowadzenia wykładów i wygłaszania odczytów.

Ivo Horvat był bardzo wybitną indywidualnością. Był człowiekiem o głębokim umyśle i gorącym sercu, dynamicznym i pełnym zapału, oddanym w pełni umiłowanej nauce, ale zarazem o szerokich zainteresowaniach. Był świetnym wykładowcą i umiał udzielać innym swej rozległej wiedzy. Niestety, w ostatnim okresie życia, nie mając bezpośredniego kontaktu z młodzieżą, studiującą biologię, nie mógł znaleźć wśród niej uczniów. Trudno było o nich na Wydziale Weterynarii, gdzie wykładał. Znalazł ich za to wśród leśników. Jego sposób odnoszenia się do ludzi, prawość, wierność w przyjaźni, a przy tym niezwykle urok osobisty, żywość i dowcip jednały mu licznych przyjaciół. Z drugiej strony, jego niezłomny charakter, bezkompromisowy i nieraz surowy osąd, przysparzały mu nieraz wiele trudności.

Ivo Horvat ożenił się w r. 1937 z Marią Dvoržak, botaniczką, swoją niedawną studentką z Wydziału Filozoficznego. Znalazł w niej wierną towarzyszkę i współpracowniczkę. Wraz z dwojgiem dzieci stanowili rodzinę kochającą się całym sercem.

Ivo Horvat był gorącym przyjacielem Polski. Był w niej trzykrotnie: w r. 1937, 1958 i 1962. Podziwiał nasz naród, jego historię i kulturę. Zachwycał się Krakowem i jego zabytkami historycznymi i był szczęśliwy, gdy mógł je pokazać swej córce. Osobiście łączyły mnie z nim więzy najserdeczniejszej przyjaźni, nawiązane w czasie Międzynarodowej Wycieczki Geobotanicznej (IPE) w Rumunii w r. 1931. W parę lat potem rozpoczęliśmy ścisłą współpracę naukową, opracowując wspólnie z prof. Janem Walasem wysokogórskie zespoły roślinne gór Riła w Bułgarii (Horvat, Pawłowski, Walas, 1937). W r. 1938 podjąłem wspólnie z Horvatem opracowanie wysokogórskiej roślinności pasma Vranica Planina w Bośni, kontynuowane po wieloletniej przerwie w latach 1957 i 1962. W r. 1958, przybył Ivo Horvat do Polski z grupą kroackich i słoweńskich botaników. Opracowaliśmy wówczas razem bardzo dokładną mapę fitosocjologiczną masywu Sarniej Skąły w Tatrach; czeka ona na opublikowanie.

Naukovo dorobek prof. Ivo Horvata obejmuje około 80 drukowanych prac; poniżej wymieniono tylko najważniejsze z nich. Nadto ogłosił ponad 40 prac popularnonaukowych, sprawozdań i recenzji.

Instytut Botaniki PAN; Katedra Systematyki i Geografii Roślin UJ w Krakowie.

Najważniejsze prace naukowe prof. Ivo Horvata:

1. 1921. Bedeutung der Gametophyten für die Phylogenie der Filicineen. Glas. Hrv. prirod. druž. XXXIII: 136—157. Zagreb.
2. 1927. Über Ursprung, Gliederung und systematische Stellung der Cheilantheen. Acta Bot. Inst. Bot. Univ. Zagreb. II: 85—123. Zagreb.
3. 1929. Rasprostranjenje i prošlost mediteranskih, ilirskih i pontskih elementa u flori sjeverne Hrvatske i Slovenije. (Die Verbreitung und Geschichte der mediterranen, illyrischen und pontischen Florenelemente in Nordkroatien und Slovenien). Acta Bot. Inst. Bot. Univ. Zagreb. IV: 1—34. Zagreb.
4. 1930. Vegetacijske studije o hrvatskim planinama. I. Zadruga na planinskim goletima. «Rad» Jugosl. akad. znan. i umj. 238: 1—96. (Vegetationsstudien in den Kroatischen Alpen. I. Die alpinen Rasengesellschaften). Bull. int. Acad. Yougosl. sc. arts. Cl. sc. math. nat. 24: 1—25. Tab. I—VIII. Zagreb.
5. 1931. Vegetacijske studije o kroatiskim planinama. II. Zadruga na planinskim stijenama i točilima. «Rad» Jugosl. akad. znan. i umj. 241: 147—206. (Vegetationsstudien in den Kroatischen Alpen. I. Die alpinen Rasengesellschaften). Bull. int. Acad. Yougosl. sc. arts., Cl. sc. math. nat. 25: 1—25. Tab. I—VI. Zagreb.
6. 1932. Grada za briogeografiju Hrvatske. (Materialien zur Bryogeographie Kroatiens). Acta Bot. Inst. Bot. Univ. Zagreb. VII: 73—128. Zagreb.
7. 1933. Vegetationsbilder aus den Kroatischen Alpen. Vegetationsbilder—23 Reihe, Heft 8, Taf. 43—48. Verlag O. Fischer, Jena, p. 1—8.
8. 1934. Horvat J., Horvatić S. Chrysopogoneto- Satureion subspicatae- ein neuer Verband der Brometalia erecti Braun-Blanquet. Acta Bot. Inst. Bot. Univ. Zagreb. IX: 8—12. Zagreb.
9. 1934. Das Festucion pungentis—eine südostalpin-illyrische Vegetationseinheit. Acta Bot. Inst. Bot. Univ. Zagreb. IX: 54—67. Zagreb.
10. 1937. Horvat I., Pawłowski B. u. Walas J. Phytosoziologische Studien über die Hochgebirgsvegetation der Rila Planina in Bulgarien. Bull. Ac. Polon. Sc. Lett. Cl. Sc. Math. Nat. Sér. B (I) (1937): 159—189, pl. 6—7.
11. 1938. Biljnosciołowska istraživanja šuma u Hrvatskoj. (Pflanzensoziologische Walduntersuchungen in Kroatien). Glas. za šumske pokuse, 6: 127—279, tab. I—XII.
12. 1939. Horvat I. i Pawłowski B. Istraživanje vegetacije Planine Vranice. Ljet. Jugosl. Ak. Znam. Umj. 51: 149—152.
13. 1942. Biljni svijet Hrvatske. Zemljop. Hrvatske, p. 1—101, Tab. I—XXIV, 1 mapa.
14. 1947. Horvat Ivo i Marija. Dvije nove perunike iz Makedonije. — Two new species of irises from Macedonia. Glas. Biol. Sekc. Hrv. prirod. druž., Ser. II/B, 1: 17—28, Tab. II—III. Zagreb.
15. 1949. Nauka o biljnim zajednicama. 1—434, Tab. I—XLVIII, 2 mape. Zagreb. Nakl. Zav. Hrvatske.
16. 1950. Šumske zajednice Jugoslavije. Drugo prošir. i popunj. izd. Inst. za Šumar. istraž. I—VII, 1—73, Tab. I—VIII, 1 mapa.
17. 1953. Prilog poznavanju raširenja nekih planinskih biljaka u jugoistočnoj Evropi. — Ein Beitrag zur Kenntnis der Verbreitung einiger Hochgebirgspflanzen in Südosteuropa. — God. Biol. Inst. u Sarajewa. V (1952), 1—2: 192—218.
18. 1954. Pflanzengeographische Gliederung Südosteuropas. Vegetatio, V—VI: 434—447. Den Haag.
- 19, 20. 1954. Karta biljnih zajednica jugozapadne Hrvatske. (Carte des groupements végétaux de la Croatie du Sud-Ouest). Sekc. Sušak 2a, Sušak 2c. Zagreb.

- 21, 22. 1957. Karta biljnih zajednica jugozapadne Hrvatske. (Carte des groupements végétaux de la Croatie du Sud-Ouest). Sekc. Sušak 1b, Sušak 1d. Zagreb.
23. 1959. Sistematski odnosi termofilnih hrastovih i borovih šuma Jugoistoine Evrope. (Wärmeliebende Eichen- und Kiefernwälder Südosteuropas in systematischer Betrachtung). Biol. Glas. Hrv. prirod. druš. 12: 1—40. Zagreb.
24. 1959. Die Pflanzenwelt Südosteuropas als Ausdruck der erd- und vegetationsgeschichtlichen Vorgänge. Acta Soc. Bot. Pol. XXVIII. 3: 381—408. Warszawa.
25. 1960. Planinska vegetacija Makedonije u svijetlu suvremenih istraživanja. (La végétation alpine de la Macédoine dans dans l'aspect des recherches contemporaines). Acta Mus. Maced. Sc. Nat. VI. 8: 163—204. Skopje.
26. 1961. Die Pflanzenwelt der Karst-Ponikven — eine besondere Vegetationserscheinung. Phytion 9. 3—4: 268—283.
27. 1962a. Die Grenze der mediterranen und mitteleuropäischen Vegetation in Südosteuropa in Lichte neuer pflanzensoziologischer Forschungen. Ber. Deutsch. Bot. Ges. LXXV. 3: 91—104.
28. 1962b. Die Vegetation Südosteuropas in klimatischem und bodenkundlichem Zusammenhang. Mitt. Öster. Geogr. Ges. 104. I/II: 136—160, Bild 1—4, 1 Karte.
29. 1962c. Vegetacija planine zapadne Hrvatske. (La végétation des montagnes de la Croatie d'ouest). Jug. Ak. Znam. Umj. Prirodosl Istraž. 30. Zagreb. 1—179. — Jako osobny dodatek: 4 mapy, wymienione wyżej pod 19, 20, 21 i 22.
30. 1962. Horvat Ivo i Marija. *Iris croatica* — nova vrsta perunike u Hrvatskoj. (*Iris croatica* — a new species of *Iris* from Croatia). Acta Bot. Croat. XX/XXI: 7—20, 1 tab. Zagreb.